

Література

1. Закон України «Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблоку цієї АЕС на екологічно безпечну систему» від 11 грудня 1998 р. № 309-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 4 (29.01.99). — Ст. 33.

2. Щербина В.І. Трудове право України: Підручник / [За ред. В.С. Венедіктова]. — К.: Істина, 2008. — 384 с.

3. Краснов Є.В. Основні трудові права: міжнародні стандарти і законодавство України.: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук: 12.00.05 / Є.В. Краснов. — Одеса, 2008. — 20 с.

and similar papers at core.ac.uk

provided by Institutional Repository of Vadym Hetma

дический центр Пресс», 2006. — 940 с.

5. Краснов Є. В. Основні трудові права: міжнародні стандарти і законодавство України: Дис... канд. наук: 12.00.05 / Є.В. Краснов. — Одеса, 2008.

6. Чешков М.А. Глобалистика: предмет, проблемы, перспективы // Общественные науки и современность. — 1998. — №2. — С. 129—140.

7. Бурьянов С. А. Проблемы совершенствования нормативно-правовой базы реализации права на свободу совести в контексте глобализации / С.А. Бурьянов // Государство и право. — 2002. — № 10. — С. 26—31.

8. Дмитриев А.В. Конфликтогенность миграции: глобальный аспект / А.В. Дмитриев // Социс. — 2004. — № 10. — С. 4—13.

Малишко В.М.,

канд. юрид. наук,
доцент кафедри підприємницького права,
Національний авіаційний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ ТА ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

У сучасному законодавстві України особливу увагу приділено закріпленню місця й ролі людини в державі та суспільстві, які стосуються екологічної сфери.

Принципово новим є визнання на конституційному рівні найвищою соціальною цінністю людини, її життя і здоров'я,

честі і гідності, недоторканності і безпеки (ст. 3 Конституції України) [1]. Права і свободи людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а забезпечення прав і свобод людини, в тому числі екологічних, є її головним обов'язком.

Крім того, в Конституції України (ст. 16) визначено як обов'язок держави забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу.

Конституційні норми, які стосуються прав людини в екологічній сфері, є основою правового статусу людини, який визначається великою кількістю нормативно-правових актів екологічного законодавства, дає змогу визначити статус людини в екологічній сфері (екологічно-правовий статус) як один із найголовніших інститутів екологічного права.

Екологічно-правовий статус людини — це визначені Конституцією України та іншими правовими актами місце, роль і стан людини в суспільстві й державі, які стосуються екологічної сфери. Однак більшою мірою характеристика екологічно-правового статусу людини пов'язана з його структурою та змістом.

У юридичній літературі до структури правового статусу людини відносять різні елементи, серед яких можна назвати громадянство, правосуб'єктність, загальні принципи, права і свободи, обов'язки, гарантії їх дотримання [2, с. 28—35]. Крім того, до самостійних елементів такого статусу відносять також юридичну відповідальність, інтереси людини та інші елементи, які характеризують і безпосередньо визначають місце індивіда в державі та суспільстві, які стосуються екологічної сфери. Тому їх можна включати до структури правового статусу людини і розглядати їх систему та особливості в екологічній сфері.

Громадянство (підданство) ще здавна стало визначальним елементом статусу людини в суспільстві й державі. Відповідно до цього статусу і визначається ставлення до неї при користуванні природними ресурсами. Громадянство — це перший елемент формування правового статусу людини загалом і екологічно-правового статусу зокрема. Саме інститут громадянства встановлює первинний правовий зв'язок особи і держави в усіх сферах екологічних правовідносин.

Другим елементом статусу людини є правосуб'єктність особи, тобто її правоздатність і дієздатність в екологічній сфері. Прикладом цього може бути передбачене в законодавстві України

право приватної власності на землю, яке мають тільки громадяни України при досягненні певного віку.

До найважливіших принципів, які становлять третій елемент статусу людини, відносять: рівноправність, тобто рівність у правах і свободах в екологічній сфері; невід’ємність і невідчужуваність екологічних прав; гарантованість екологічних прав та ряд інших.

Центральне місце в структурі екологічно-правового статусу людини належить, поряд з конституційним (основним), екологічним правам і свободам людини, основне призначення яких — визначити зміст екологічно-правового статусу. Найзагальніші екологічні права передбачені в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» [3]. Інші елементи правового статусу людини в екологічній сфері групуються та об’єднуються навколо екологічних прав.

Невід’ємним елементом правового статусу людини є екологічні обов’язки, які закріплені в екологічному законодавстві.

Самостійним і одним із важливих елементів екологічно-правового статусу людини є організаційно-правові гарантії забезпечення цього статусу. Це, зокрема, державний захист екологічних прав і свобод людини, гарантії при здійсненні правосуддя, що стосуються екологічних прав, самозахист екологічних прав та ряд ін.

Особливим видом гарантій забезпечення екологічних прав і свобод людини є юридична відповідальність у цій сфері. Серед різних видів юридичної відповідальності за порушення вимог правового статусу людини в екологічній сфері виділяють кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та матеріальну відповідальність за екологічні правопорушення.

Правовий статус людини в екологічній сфері охоплює окремі статуси людини в природоохоронній і природоресурсовій сферах та в сфері екологічної безпеки. У кожній із них також можна визначати відповідний особливий правовий статус, який складається з таких самих елементів, що й загальний екологічно-правовий статус. Так, правовий статус людини в галузі екологічної безпеки має такі його різновиди, як правовий статус людини у сфері забезпечення загальної екологічної безпеки, у сфері санітарно-епідемічного благополуччя населення, у сфері безпеки продуктів харчування та продовольчої сировини, в галузі застосування пестицидів, агрохімікатів і засобів захисту рослин.

Свої особливості має правовий статус людини в умовах надзвичайних екологічних ситуацій, у галузі ядерної енергії та

радіаційної безпеки, в галузі поводження з радіаційними та іншими відходами, а також правовий статус і соціальний захист осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Такий поділ правового статусу людини на спеціальні та особливі правові статуси в різних сферах екологічної діяльності дає змогу аналізувати й виявляти особливості повноважень людини в найрізноманітніших напрямках і видах екологічної діяльності та знаходити проблеми та шляхи їх вирішення.

Свої особливості має спеціальний правовий статус осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, основні елементи якого передбачені у Законі України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року» (зі змінами) [4]. Цей Закон визначає основні положення щодо реалізації конституційного права окремих осіб та населення, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на охорону їх життя і здоров'я.

У першу чергу цим Законом (ст. 9) визначено дві найголовніші групи осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: 1) громадяни, які брали безпосередню участь у ліквідації аварії та її наслідків (*учасники ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС*); 2) громадяни, включаючи дітей, які зазнали впливу радіоактивного опромінення внаслідок Чорнобильської катастрофи (*потерпілі від Чорнобильської катастрофи*).

Із загального статусу громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, для цих двох груп осіб у законодавстві визначається спеціальний правовий статус: правовий статус ліквідаторів Чорнобильської катастрофи та правовий статус потерпілих унаслідок Чорнобильської катастрофи. Для кожної з цих груп осіб у законодавстві встановлені критерії для їх визначення.

Так, встановлені критерії для визначення осіб, які належать до учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС залежно від безпосередньої участі в роботах, пов'язаних з усуненням самої аварії, її наслідків у зоні відчуження у 1986—1987 роках незалежно від кількості робочих днів, часу їх перебування та цій території та ряду інших факторів.

Для визначення осіб, які належать до потерпілих від Чорнобильської катастрофи, встановлені різні критерії осіб, серед яких визначаються як евакуйовані із зони відчуження, так і відселені із зон безумовного (обов'язкового) і гарантованого добровільного

відселення; особи, які постійно проживали або постійно працюють чи постійно навчаються у на радіаційно забруднених територіях залежно від певних термінів; деякі категорії неповнолітніх дітей та особи, які досягли повноліття за зазначених у законодавстві умов походження, знаходження чи проживання на забруднених територіях.

Для визначення правового статусу громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи (як статусу учасника ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, так і статусу потерпілих від Чорнобильської катастрофи) визначені підстави, які повинні підтверджуватися відповідними документами.

Складовою частиною правового статусу осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, є встановлення та надання їм компенсацій та пільг відповідно до встановлених чотирьох категорій, визначених у ст. 14 Закону, як особи з числа учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та потерпілих від Чорнобильської катастрофи; так і громадяни, які брали участь у ліквідації інших ядерних аварій та випробувань, у військових навчаннях із застосуванням ядерної зброї, а також громадяни, які захворіли на променеву хворобу у встановлених законодавством випадках.

У той же час слід зазначити, що законодавство про правовий статус осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, є нестабільним внаслідок багаточисельних змін законодавства в цій сфері та відсутності належних науково-теоретичних досліджень в юридичній літературі.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — №30. — Ст. 141.
2. Общая теория прав человека. — М.: Издательство НОРМА, 1996. — 520 с.
3. *Про охорону* навколишнього природного середовища: Закон України від 26 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України.— 1991.— № 41. — Ст. 546.
4. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року {із змінами та доповненнями} // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — №13. — Ст. 178.